

Оригинални научни рад
УДК 352.07(497.11)''04/14''
94(497.11)''04/14''

Др Владета Петровић*

научни сарадник

Историјски институт

Београд

ГРАДСКИ МЕТОХ**

Сажетак: Извори различите провенијенције указују да се градски метох може поистоветити са градском земљом, територијом јасно омеђеном према суседним сеоским насељима. На њој становници града, цркве, манастири и властела имали су своје поседе, који су у зависности од географских и привредних предуслова, могли бити обрадиве површине, рударски делови или топионице. Величина градског метоха и простор на коме се простирао зависили су од величине самог града и његовог привредног значаја. Истовремено, административно-управни режим је био условљен правима и повластицама које је уживало само градско становништво, као и имунитетним правима манастирских и властеоскихседа на његовом подручју.

Кључне речи: град, метох, градска земља, Србија, средњи век.

Непосредна околина града била је потчињена градским властима и носила је назив *градска земља* или *градски метох*. Термин *метох* или *метех* је грчког порекла.¹ Првобитно је значео монашку земљорадничку колонију једног манастира, у којој су живели монаси и заједнички об-

---

* Ел. пошта: vladeta.petrovic@iib.ac.rs

** Рад настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке: *Средњовековне српске земље (13–15. век): Политички, привредни, друштвени и правни процеси* ев. бр. ОИ 177029.

¹ Термин *метех* је имао више значења, и то: 1. земљиште које припада цркви или селу или кући; 2. граница; 3. необрађено земљиште. Води порекло од грчких речи *μετέχω* и *μέτοχος* (учествовање, дељење, ортаклук, заједничко власништво). У вези са поменутиим терминима је и реч *мето* са значењем државина, непокретно имање, посед, као и речи *метег* (простор, међаш, темељ), *метеј* (завичај, крај), *метев* (место где се полаже марви), као и низ топонима и хороним Метохија. Skok 1972, 416; *Речник*, 462; *Lexicon*, 1121–1122.

рађивали земљу.² У старосрпским текстовима се углавном користио у значењу манастирске земље, тј. означавао је власништво манастира над неком земљом, селом, црквом или над више села.³ Истовремено, имао је и значење територије мањих или већих градских насеља и села.⁴ У овом значењу, гречизам *метох* или *метех*, коришћен је не само у континенталном делу српске државе, већ и у приморским областима где је, судећи према једној од сачуваних исправа из 15. века, представљао синоним за градску земљу.⁵ На српским територијама у унутрашњости, подаци о градској територији (метоху) забележени су за Рудник, Штип, Ново Брдо, Призрен и трг Копориће. Они се наводе у више повеља из 14. и 15. века, којима владари потврђују црквене поседе и поседе властеле.⁶

Као и сеоска насеља, и градови су имали своју јасно омеђену територију – градску земљу. Њу је чинило обрадиво земљиште у непосредној околини града на коме су се налазили поседе становника града и градских цркава, као и појединих манастира и властеле. Нешто шири простор обухватала је жупа. Њено седиште је, поред већег градског насеља, могло бити и утврђење. У том случају жупа и утврђење нису чинили јединствену привредну и географску целину, већ је територија коју је обухватала жупа представљала само управно подручје тврђаве. За разлику од утврђења, развијени градски центри попут Новог Брда или Призрена, вршили су снажан економски утицај на своју ближу и даљу околину.⁷

Најшири простор непосредног утицаја једног града, у изворима се назива облашћу или жупом. У случају Призрена, северна граница његове жупе се простирала неких 22 километара од града, све до планине Милановац, док су јужна, западна и источна биле нешто ближе.⁸ Ова жупа је била једна од богатијих жупа у средњовековној Србији, густо настањена и са развијеном земљорадњом. У њој су своје села и поседе имали манастир Светих Арханђела и Хиландар, призренска епископија, као и градске цркве и властела која је живела у Призрену.⁹

---

² Грујић 1925, 60.

³ *Лексикон*, 402.

⁴ Благојевић 2005, 9–10.

⁵ Испарава се односи на спор између калуђера манастира Св. Николе у Врађини и Калођура Ђурашевића око млина у Орахову. Спор је разрешен пред Алојзијем Бафоом, који је био „*од наше присвиегле и юзмжне госпде внетачке почтени кнез и капетан которски, од града которскога и од негова метеха*“. Miklosich 1858, 263–265.

⁶ Ђирковић 1986, 25–36; Благојевић 1992, 67–83; Благојевић 1991, 8–9; Младеновић 2007, 95.

⁷ Благојевић 1992, 70.

⁸ Благојевић 1992, 74.

⁹ Мишић 2003, 39.

Поједнако богата је била и област града Скопља, чији је највећи део чинила пространа и плодна скопска котлина. У њој су се уз многобројне цркве налазили манастири Светог Ђорђа и Светог Никите, као и келија Свете Петке. Из више повеља сазнајемо која су села припадала овој области. Тако се у повељама краља Милутина као села у скопској области наводе Бања, Тморани, Бањани, Пребужда, Лопушани и Глуси.¹⁰ Границе ове жупе су, по свему судећи, пратиле природне границе захватајући плодну Скопску котлину површине готово 400 km².

Сеоска насеља која су се налазила на подручју жупе била су у тесној привредној и административно-управној вези са централним градским насељем.¹¹ За градско утврђење било је одговорно како градско, тако и сеоско становништво жупе. На његов терет падала је обавеза изградње и одржавања градских бедема (*градозиданије*), као и обавеза држања страже у граду (*градобљуденије* или *цаконство*).¹² За сигурност на подручју градске земље била су одговорна села у најближој околини града, за разлику од самог града, где је обавеза приселице падала на терет *стањанина*.¹³

Аграрно подручје око самог насеља, на коме су се налазили поседи градског становништва, простирало се на неколико километара од града. У оквиру градског метоха земљиште је било добро обрађено са многобројним виноградима, вртovima, воћњацима, док је њива било нешто мање, по свему судећи, према периферији градске територије.¹⁴ Тако је на аграрној територији у непосредној близини Призрена само манастир Светих Арханђела имао 17 винограда, један врт, пет млинова, пет њива, дудињак и ливаду са лугом.¹⁵ Попут околине Призрена, и скопски крај је био

¹⁰ Зборник, 355, 372.

¹¹ О односу градских насеља према ужој и широј околини на примеру градова у северној Босни видети: Мргић 2012, 285–297.

¹² „За градозидание где се градъ швори или коула, да га направѣ граждане тогаси града и жоупа цо кет тогаси [града].“ Новаковић 1898 97–98, 223. Радојчић 1960, 67, 124. Владари су најчешће ослобађали црквене метохије од ове обавезе. Понекад се та обавеза односила на поједина села. Из повеље краљице Јелене селу Затору видимо да је *градобљуденије* главна обавеза тог краљичиног села: “И да сто оу коули по кдань редомъ”. Соловјев 1980, 85. Такви су и “вѣдци царства ми” у близини Штипа 1335. године а цар Душан је 1348. године хиландарска села ослободио цаконства по градови-ма. Соловјев 1980, 280–281; Новаковић 1912, 420.

¹³ „Градъска земља цо кетъ школо града цо се на нак гоуци или оукраде да плати все този школџина.“ Новаковић 1898, 97, 223. Радојчић 1960, 67, 124.

¹⁴ Благојевић 1992, 78.

¹⁵ Ови поседи забележени у деловима градског метоха чија су имена забележена у Светорхађеловској повељи. То су били: Кукљешево, Песчина, Дреновац, Курило, Врбничко поље, Крушево поље, Бабиштија, Пустџа, Габровац, Липовац, Хинатовац, Дубравице, Севастов луг. Мишић 2003, 120–122.

богат обрађеним површинама од којих је значајан део припадао манастиру Светог Ђорђа. Њему је, између осталог, краљ Милутин приложио „оу Скопни градѣ и въ власти Скопскои, въ Прѣсци, и въ Соушици, и в' Соул'ни Долнѣмъ и Горнѣмъ, или въ Сопицѣѣ, или виеш Капецѣца, или въ Тресѣѣ или въ Севѣмили, или въ кои любо хори скопскои, или въ прѣдѣлѣх скопскихъ, или соу селища, или виноградаца, или виноград(и), или нивие, или сѣнокоси, или соу врьтове, или периволѣе, или воденичица“.¹⁶ У овом случају, израз хора је употребљен да означи градску земљу, тј. потесну административну јединицу у оквиру скопске области.¹⁷ Она је по свему судећи захватала Скопско поље, најплоднији део Скопске котлине, које захвата простор дужине 33 km и ширине 10,5 km.

Величина градског метоха је варијала у зависности од географских и привредних предуслова. У случају Призрена међе метоха су местимично допирале два до три километра од града, а највише шест.¹⁸ Овај простор био је омеђен атарима суседних села Новоселана, Селчана (Грнчара), Љубиџње, Србице, Лутовице (Ландовице), Ограђеника (Гражданика), Лесковца и Јабланице.¹⁹ Обухватао је највећим делом плодно тло северно и западно од града, у Призренском пољу, површине од око 50 km².²⁰

Судећи према податку који налазимо у повељи деспота Стефана Лазаревића манастиру Ватопеду издатој 1417. године, метох привредно најразвијенијег и најбогатијег српског града Новог Брда, очигледно је захватао нешто шири простор, који је сигурно обухватао и село Копривницу, удаљену нешто преко 15 km.²¹ На простору између некадашњег градског насеља и поменутог села налазе се остаци старих рудника и рударских радова.²² Из дужничке књиге дубровачког трговца Михаила Лукаревића

¹⁶ Поменута добра краљ је купио од Костадина сина Липсиотова, кир Теодора, његовог сина Андриана и сестре Теодорове кира Калије. *Грамоти*, 215.

¹⁷ *Грамоти*, 215, нап. 40.

¹⁸ Благојевић 1992, 76–77.

¹⁹ Међу међама ових села наводе се и оне према градској земљи. Више о поседима Светих Арханђела: Мишић 2003, 40–57.

²⁰ Примера ради, дубровачки дистрикт је обухватао површину од 1100 km², задарски 900 km² а сплитски око десет пута мању. Raukar 1990–1991, 152.

²¹ „и приложих оу Новобрѣдскомоу метоху село Копривницѣ съ всеми мѣгали и правинами села тогѣ“. Село се по свему судећи налазило на крају новобрѣдског метоха јер је његово становништво било ослобођено војске осим „воиске оу Тоурке и шндѣ в краицѣ метоха“ Младеновић 2007, 372.

²² Самокови, који су се простирали на широком простору око Новог Брда, углавном су били постављени уз потоке, тако да се вода употребљавала за мехове за дување. Ово је нарочито карактеристично за шљакишта у Кривој и Маревачкој Реци. Савић 1954–1955, 283–294. Средином прошлог века В. Симић је у околини Новог Брда

сознајемо имена појединих кола у околини Новог Брда. Сва убицирана кола налазе се управо на простору између Новог Брда и Копривнице, тј. у градском метоху, пружајући се дуж Криве реке. Тако се Нишино коло и Рајко коло налазе у атару данашњег села Маревац, Хаиново коло (*Hainovo cholo*) у данашњем Ајновцу и Станче (*Stanche cholo*), вероватно у данашњем истоименом селу код Петрила. Неиндентификована су *Lipoeuzi cholo*, *Sirze cholo*, *Chalugeri cholo*, *Milouze cholo* и *Guxino cholo*. На интезивну рударску активност указује и низ топонима у селима Брасаљцу, Стражи, Куретишту, Грађенику, Кременти, Горњој Шипашници и Ђуришевцу.²³

Као и код новобрдског метоха, величина и простор на коме се простирао метох града Рудника били су у непосредној вези са рударским активностима. Најближа околина овог средњовековног насеља, заједно са најзначајнијим делом рудокопа и топионица, налазила се на подручју градског земљишта. Северна граница рудничког метоха највероватније је укључивала данашње село Војковце док би јужну границу требало тражити на средишњем делу токова Црнућке и Каменичке реке, простору на коме су се граничила насеља која су припадала градском метоху са поседом манастира Св. Ђорђа на Враћевшници.²⁴

У случају Београда, који у време деспота Стефана постаје моћно утврђење и значајан привредни центар, посебна градска територија (*pertinentia Castris Nandoralbensis*) се помиње у Уговору у Тати, као и у извештају о увођењу Јаноша Хуњадија у посед Рудишта 1453. године. О величини и простору коју је заузимала, као и разграничењу са суседним властелинствима готово да нема података. Ипак, знајући да су Рудишта припадала Деспотовини, касније турској територији, као и Гроцка и град Жрнов на Авали, можемо претпоставити да се до њих простирало залеђе Београда током 15. и првих деценија 16. века.²⁵

У оквиру метоха могла су се налазити и села, што се види на примеру штипског, рудничког и новобрдског метоха, али и дистриката приморских градова.²⁶ У оквиру штипског метоха сигурно се налазило село Вардишта а врло вероватно и Кисилица и Бања.²⁷ У метоху града Рудника су

регистровао 120 тросковишта. Према његовој процени, било их је дупло више а руда је копана на најмање 2.000 места. Јовановић 2004, 24.

²³ Динић 2003, 584–585; Јовановић 2004, 24.

²⁴ Петровић 2009, 46–47.

²⁵ Крстић 2002, 154–155.

²⁶ У Приморју је раносредњовековни агер био је полазиште за стварање комуналног дистрикта. Градске територије приморских комуна су се у потпуности обликовале до прве четвртине 15. века. Раукар 1990–1991, 151. О дистриктима градова у Зетском приморју више: Антоновић 2003, 199–242.

²⁷ Ђирковић 1986, 32.

забележена села Балућа, Продановци, Каменица, Шумени и Власи Војковци, која је деспот Ђурађ Бранковић 1428. потврдио великом челнику Радичу.²⁸ Да су се у метоху града, поред обрадивих површина, рударских радова и топионица, могла налазити и сеоска насеља потврђује и један део повеље којом је деспот Ђурађ, са сином Лазаром, потврдио митрополиту Венедикту цркву Враћевшницу са селима а који гласи: „оу Роудникоу или оу Роудничкомъ Метохоу што к приложило господство ни подь оноуи црквиоу, или делове, или село, или ино што“.²⁹

Доступни извори не дају довољно података на основу којих би се могао реконструисати да ли се и у којој мери режим који је владао на градским метосима разликовао од феудалног режима у другим деловима државе. Изузетак представљају одредбе о градском праву, које се налазе у посебном одељку од 23 члана *Закона о рудницима* деспота Стефана а које се односе на Ново Брдо. Оне доносе прописе о *псуњу*, глобама, надлежности судова, реду на тргу, мерама, обавезама продаваца, износу цена за поједине производе, положају католика, обавези укњижбе и праву и дужностима градских становника. У њима су разграничена овлашћења војводе, као владаревог заступника у граду, који је убирао у име владара глобе које су спадале у тзв. *цареве дугове* или *casus regales*.³⁰ За разумевање посебног положаја коју су пољопривредни производи са метоха имали у граду посебно су значајни чланови који се односе на регулацију пословања на градском тргу. Тако је *псуњ* од продате стоке припадао царинику тј. владару, све до доношења *Закона* када је припао војводи и кулском војводи. Вински *псуњ* међу собом су делили војвода, кнез и пургари.³¹ Овој дажбини, као што је већ поменуто, није подлегало вино произведено у градском метоху, док су житељи жупе чији је центар било Ново Брдо плаћали умањене износе, чиме су стављани у повлашћен положај у односу на стране трговце. На тај начин је подспешиван развој градског метоха и жупе и

---

²⁸ И оу Роудникоу метохоу село Бѣлоукиа, село Продановци, село Каменица, село Шоумени, село Власи Воиковци. Новаковић 1912, 335.

²⁹ Новаковић 1912, 755.

³⁰ Ту су спадале глобе од вражде (убиства, проливања крви), крађе, најезде (пљачке), упала (паљевине), провода (помагање у бекству или отимању потчињених са поседа или саучесништво у пљачки) и поклада (можда залог или нека врста кауције који се забрањује у Новом Брду). У владареву благајну је ишла и глоба од 50 литара сребра којом је кажњаван сваки католик који је преобраћао православне, као и све веће глобе за које није наведено коме припадају. Сви остали приходи од глоба припадали су комуналним органима власти, који су их делили на два или три дела. Веселиновић 1992, 130, 134.

³¹ Радојчић 1962, 51.

њихово прерастање у једну економску целину, неопходну за снабдевање и нормално функционисање градског и рударског центра.³²

О посебној вези града и земље у његовој околини сведоче и сачуване повеље у којима је регулисан посебан положај појединих градова које је Стефан Душан освојио у Македонији, Тесалији, Албанији и Епиру. Ова градска насеља су имала извесну самоуправу и економске повластице додељене царским повељама, којима је, такође, потврђена и имовина грађана изван самих градских зидина. Тако се хрисовуљом Андроника II од фебруара 1319. године потврђује читавом граду поседовање 24 околна села и имања. С тим у вези грађани су били ослобођени катастарске ревизије и свих пореза, што је важило и за сва њихова имања изван Јањине. Посебност градског подручја које се простирало ван градских зидина гарантована је одредбом по којој су грађани своја имања могли продавати само суграђанима.³³

Сличан положај је уживао и град Кроја. Хрисовуљама издатим од стране Андроника II и краља Душана, у којима се потврђују пређашње повластице, граду је гарантовано право својине над обрадивим земљиштем и другим земљама изван града.³⁴ Позивајући се на повеље цара Јована Дуке и његовог сина Теодора Ласкариса и повељу свог оца, цар Андроник II потврдио је становницима Кроје, право да: „своје, било да се налази унутра било ван града, поименице куће, винограде, њиве, ливаде, зимовишта и њихове насељенике или ратаре, исто тако и уљанике, рибњаке...“³⁵ Све ово имали су да држе слободно и да не буду узнемиравани од стране суседа или властеле или ма било ког другог. Није смео „ни заповедник ове области, ни јавни прокуратор, ни капетан поменутог града ни стража ни кастелан“³⁶ да узме нешто од њихових ствари или поседа или да омета њихове поседе, насељенике или ратаре тих поседа.³⁷

У случајевима када нису постојале посебне повластице, јурисдикцију над метохом имала је градска власт, као и у оквиру самих градских зи-

³² Веселиновић 1992, 134.

³³ Максимовић 2003, 24–25.

³⁴ Уз то: забрањује се кефалији да тражи од грађана глобе, ангарије, порезе и царине; ослобађају се грађани плаћања царина изван града; потврђује се да су ослобођени од ангарија и царина на градској капији; забрањује се хапшење грађана без суда и истраге. С. Новаковић 1912, 787–789; Соловјев 1936, 310–321.

³⁵ „...sua possideant omnia, sive intra sive extra predictum oppidum habeantur, verbi gratia domos, vineas, segetes, plana, hiberna et eorum colonis sive agricolas, item oliveta, piscinas...“Соловјев 1936, 312–313.

³⁶ „...ut non prefecto eius provinciae, non publico procuratori, non capitano predicti oppidi, non custodibus, non castellano loci eiusdem...“ Соловјев 1936, 314.

³⁷ Соловјев 1936, 316–319.

дина. Њени носиоци су били кефалије који су представљали основу система локалне управе.³⁸ Судаћи према повељи манастиру Светог Ђорђа, у градској управи су учествовали и градски севаст, градски прахтор, *страж граду*, и *судија граду*.³⁹ По градовима који су од давнина били под српском влашћу, уз кефалију помиње се још само институција кнеза.⁴⁰ Почетком друге деценије 15. века, у реформи државне управе деспота Стефана Лазаревића, поступно се потискује и укида звање кефалије, које се замењује звањем војводе.

Јурисдикција градских власти није се односила на оне поседе у граду и градском метоху, црквене или личне, којима је владар доделио имунитетна права. Манастирски поседи изузимани су из надлежности државних извршилаца власти и потчињавани су старешини дотичног манастира или од њега постављеном монаху. Додела ових права забележена је у низу повеља а регулисали су их и поједини чланови Душановог закона. За нашу тему од посебне важности су повеље које су регулисале изузеће манастирских људи из надлежности градских власти. Одредбе везане за ову проблематику наилазимо у већ поменутој повељи краља Милутина манастиру Св. Ђорђа код Скопља, потом Светоархађеловској повељи, као и повељама којима су потврђивани поједини метоси манастира Хиландара. У њима се наводи да су поменуте метохије, које су се састојале из људи и имања у градовима и на градској земљи, изузете, између осталог, и од власти градских кефалија, кнезова и севаста. У општој хрисовуљи манастира Хиландара којом је цар Душан 1348. потврдио све хиландарске поседе поновљена је одредба из појединих даровно-потврдних повеља која прописује да метосима „не облада ни кефалик, ни кнезы, ни сѣвастк, ни властеле царства ми“.

---

³⁸ Из одредаба Душановог законика које се односе на кефалије, можемо закључити да су оне обављале полицијску службу на подручју које им је било поверено. То је подразумевало старање о личној и имовинској безбедности путника, организовање и постављање стража на путевима, борба против разбојника и лопова, као и старање о неповредивости земљишне својине. Кефалије су, такође, судиле у тежим кривичним делима и већим споровима, руководиле разграничавањем сеоских атара и били милосници тј. извршиоци јавних исправа. Благојевић 1997, 246–252, 255, 260–261, 269, 272.

³⁹ *Грамоти*, 19.

⁴⁰ Установа кнеза није била наслеђена из византијског управног система. Кнез је биран или постављан од локалних становника, а његова власт се простирала на град и градску земљу. Ћирковић 1997, 273. У познијем периоду кнезови се, као представници владара, јављају како у већим, тако и у мањим рударским насељима. Они су били помоћници кефалија а касније војвода, заповедника тврђаве и управника *власти*, у вођењу цивилних управних послова у граду. По свему судаћи и њих је постављала централна власт, а уколико су их и бирали грађани, највероватније их је морао потврдити владар. Веселиновић 1992, 128.

Приликом навођења повластица додељених манастиру Св. Ђорђа, истиче да су људи овог манастира ослобођени свих работа у корист државе, да су изузети из надлежности административних и судских извршилаца државних власти, као и да је забрањено од њих сакупљање свих судских глоба.⁴¹ Посебно је интересантна одредба којом је за манастирске људе који се „вврѣтають оу Скопи градоу“ наређено да „не работають оу цариноу никога работу“. Под царином се подразумевало обрадиво земљиште које се налазило у близини Скопља. У повељама се не наводи коме је припадало, али на основу извора који се односе на жупе Попово поље, Конавле и Грбаљ, може се закључити да *царине* припадале владарима и крупној властели.⁴²

Поред посед манастира који су се налазили на градској земљи, посебан статус су уживали и поседи ситне и крупне властеле. Тако се у повељи коју је цар Душан издао властеличићу Иванку Пробиштитовићу наводи да му је баштина, коју је чинила земља купљена у граду Штипу, као и земља, виногради и отроци ван града, била слободна од работе, велике и мале, давања и соћа, приселице и било ког другог пореза. Такође, повељом је Иванку и његовој деци гарантовано „ни да има градъ ш н(и)ми кога метоха вола приплатка“.⁴³

Судећи по доступним изворима, границе градских и сеоских атара опстале су и након османских освајања.⁴⁴ Пример је градска земља Скопља, чија се граница у 14. веку простирала све до села Кучевишта, које је припадало манастиру Светих Арханђела. Његова међа са градом се пружала преко Доброг дола ка путу који је водио од Чахра. Настављала се путем који је водио уз Голихово до Бањана, па до виса између Бањана и Клчевишта.⁴⁵ Да до измена у градским међама није дошло ни век касније, након османских осавјања, потврђује вакуфнама Исхак-бега, састављена фебруара 1445. у Скопљу. Према њој се територија Скопља пружала до атара села Мирковаца. Поменуто село Исхак-бег је увакуфио за издржавање имарета и медресе у Скопљу. Оно се граничило са градском земљом на југу, са већ поменутиим селом Кучевиштем на истоку и селом Бањанима на северу и западу.⁴⁶ Сва поменута насеља опстала су до данас а налазе се око десетак километара северно од центра савременог Скопља.

⁴¹ Живојиновић 2009, 156, 161; Мишић 2003, 89; Новаковић 1912, 392, 401, 415; Марјановић-Душанић, 2005, 69–85.

⁴² Благојевић 2009,

⁴³ Алексић 2009, 74.

⁴⁴ Реконструкцију метоха града Ниша на основу османских извора дао је В. Алексић. Види: Алексић 2003, 299–315.

⁴⁵ Мишић 2003, 129.

⁴⁶ Kaleši 1972, 103–104.

Извори и литература

- Алексић 2003 – В. Алексић, „Градски метох“ *Ниша по турским изворима*, Зборник радова Филозофског факултета 34 (Косовска Митровица, 2003) 299–315.
- Алексић 2009 – В. Алексић, *Повеља цара Стефана Душана властеличићу Иванку Пробиштитовићу*, Стари српски архив 8 (2009) 69–80.
- Антоновић 2003 – М. Антоновић, *Град и жупа у Зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*, Београд 2003.
- Благојевић 1991 – М. Благојевић, *Српска средњовековна држава и целина сеоског земљишта*, Зборник МС за историју 44 (1991) 7–18.
- Благојевић 1992 – М. Благојевић, *Град и жупа – међа градског друштва*, Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII), Смедерево–Београд 1992, 67–84.
- Благојевић 1997 – М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997.
- Благојевић 2005 – М. Благојевић, *Спорови око средњовековних међа*, *Зборник МС за историју* 71–72 (2005) 7–28.
- Благојевић 2009 – М. Благојевић, *О једнаким обавезама становништва у хрисовуљама манастира Св. Георгија код Скопља*, ЗРВИ 46 (2009) 149–165.
- Веселиновић 1992 – А. Веселиновић, *Владарско и комунално у градовима Деспотовине*, Социјална структура српских градских насеља (XII–XVIII век), Смедерево – Београд 1992, 125–137.
- Грамоти – *Грамоти на манастирот Св. Георги–Горг Скопски*, Споменици на средновековната и поновата историја на Македонија, том I, Скопје 1975.
- Грујић 1925 – Р. Грујић, *Властелинство Светог Ђорђа код Скопља*, *Гласник Скопског научног друштва I* (1925) 45–77.
- Динић 2003 – М. Динић, *Из српске историје средњег века*, Београд 2003.
- Живојиновић 2009 – М. Живојиновић, *Византијске правне норме и судска надлежност у средњовековној Србији*, *Средњовековно право у Срба у огледалу историјских извора*, Београд 2009, 151–164.
- Јовановић 2004 – В. Јовановић, *Ново Брдо – средњовековни град*, Ново Брдо, Београд 2004, 10–161.
- Kaleši 19972 – Н. Kaleši, *Najstariji vakufski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku*, Priština 1972.
- Крстић 2002 – А. Крстић, *Кучево и Железник у светлу османских дефтера*, *Историјски часопис* 49 (2002) 139–162.
- Лексикон – *Лексикон српског средњег века*, Београд 1999, 402. (С. Мишић)
- Lexicon – Н. G. Liddell, R.Scott, *Greek–English Lexicon*, vol. II, Oxford 1926.
- Максимовић 2003 – Љ. Максимовић, *Град у Византији*, Београд 2003.
- Марјановић–Душанић 2005 – С. Марјановић–Душанић, *Повеља краља Стефана Душана о поклањању цркве Светог Николе у Врађу манастиру Хиландару*, ССА 4 (2005) 69–85.

- Miklosich 1858 – *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, ed. F. Miklosich, Vienna 1858.
- Мишић 2003 – С. Мишић, Т. Голубовић, *Светоарханђеловска хрисовуља*, Београд 2003.
- Младеновић 2007 – А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007.
- Мргић 2012 – Ј. Мргић, *Проучавање „централних насеља“ у историјској географији Византијског царства на Балкану и могућности примене нове методологије*, Византијски свет на Балкану, књ.2, Београд 2012, 285–297.
- Новаковић 1898 – С. Новаковић, *Законик Стефана Душана цара српског 1349 и 135*, Београд 1898.
- Новаковић 2012 – С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912.
- Петровић 2009 – В. Петровић, Д. Булић, *Проблем убицације средњовековног Рудника*, Историјски часопис 58 (2009) 46–47.
- Радојчић 1960 – Н. Радојчић, *Законик цара Стефана Душана 1349 и 1354*, Београд 1960.
- Радојчић 1962 – Н. Радојчић, *Закон о рудницима деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1962.
- Raukar 1990–1991 – Т. Raukar, *Komunalna društva u Dalmaciji u XIV stoljeću*, *Historijski zbornik* 33–34 (1990–1991) 139–209.
- Речник – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књ. XII, Београд 1984.
- Савић 1954–1955 – М. Савић, *Шљакишта на Новом Брду и Качиколу*, *Старинар* 5–6 (1954–1955) 283–294.
- Skok 1972 – Р. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, књ. 2, Zagreb 1972.
- Соловјев 1936 – А. Соловјев, В. Мошин, *Грчке повеље српских владара*, Београд 1936.
- Соловјев 1980 – А. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, Београд 1980.
- Ћирковић 1986 – С. Ћирковић, *Штип у XIV веку*, Зборник на трудови посветени на академиот Михаило Апостолоски по повод 75–годишнината од животот, Скопје 1986, 25–36.
- Ћирковић 1997 – С. Ћирковић, *Неостварена аутономија: градско друштво у Србији и Босни*, Работници, војници, духовници, Београд 1997, 259–276.

URBAN *METOH*

Summary

Urban *metoh* represented a territory clearly demarcated from neighboring villages. It encompassed estates of a city itself, as well as those of various churches, monasteries and aristocrats. This land could be arable land or mining and smelting zone depending on the geographic and economic preconditions. In addition, *metoh* could include villages, as seen in the case of Štip, Novo Brdo, Rudnik and some coastal towns. The size of urban space and *metoh* depended on the size of the city and its economic importance. At the same time, administrative regime reflected rights and privileges enjoyed by the urban population, and the immunity rights of monastic and aristocratic estates on its territory. In those cases where there were no special privileges, territory of *metoh* was under the jurisdiction of city authorities, as well as the area within the city walls. Judging from the available sources, the boundaries of urban and rural districts survived after the Ottoman conquest.

Keywords: city, *metoh*, territory of the city, Serbia, the Middle Ages.